

fenomen är således den röda tråden i Lings mycket omfattande författarskap. Svensk folkmusik intresserade honom inledningsvis och genom anställning vid dåvarande Musikhistoriska museet fick han via dess chef Ernst Emsheimer kontakt med den centraleuropeiska musiketnologin. Musiksociologi fick i Jan Ling en uthållig banerförare, med flera större samtidsundersökningar som gjorde musikvetenskapen nutidsrelevant. Med tiden blev han allt mer musikhistoriskt orienterad, men tappade för den skull inte sitt intresse för musik som arena för ideologier. Han ägnade sig upprepade gånger åt två olika perspektiv: det lokalt göteborgska och det europeiska. I en rad artiklar grävde han djupt i Göteborgs musikliv vid slutet av 1700-talet. Och med en ofattbar energi skrev han – parallellt med mycket, mycket annat – fyra digra böcker om europeisk musikhistoria. Den här aktuella boken bildar en femte och sista del.

Idén bakom boken är att belysa musiken och tiden runt sekelskiftet 1900 genom att i essäform beskriva ett urval tonsättare och deras produktion. Ling vill binda ihop tidens idéströmningar och tonsättares tänkanden. Varje essä har ett idémässigt begrepp som illustreras med en eller par tonsättares skapande. Tonsättarna introduceras och placeras i en musikhistorisk ram. Därefter presenteras musikaliska verk som exemplifierar begreppet ifråga – dock utan för vissa avskräckande notexempel och utan användning av avancerade musikteoretiska termer.

Essäerna vilar på läsning av större och mindre studier av tonsättarna: en del svenska och nordiska undersökningar, de flesta engelsk- respektive tyskspråkiga. Med seniorens rätt har han inte dragit sig för använda en del äldre titlar. Utnyttjade arbeten redovisas efter varje kapitel. I några avsnitt går läsningen tydligt i dagen, andra gånger skriver Jan Ling friare. Ingen av tonsättarna hade han själv behandlat som forskare tidigare.

De utvalda tonsättarna är med ett undantag internationellt erkända namn. Undantaget är Elfrida Andrée som med sitt engagemang för s.k. folkkonserter får illustrera ”det demokratiska”. Gissningsvis får hon också företräda de kvinnliga tonsättarna som annars saknar representation i boken – liksom i merparten av dagens konsertprogram. Dessvärre är detta bokens minst självständiga avsnitt, Eva Öhrströms biografi om Andrée från 1999 får hela tiden stötta texten.

Allra säkraste författargreppet har Jan Ling när det handlar om de båda ryska tonsättarna Sergej Rachmaninov och Aleksandr Skrjabin. Dessa personers tid och verk beskriver han med stor mängd egen kunskap. Det

hör till saken att både Rachmaninov och Skrjabin var pianister och tonsättare av pianoverk, det instrument som Ling själv behärskade. Dessutom var Ling i många år intresserad av rysk musik, både den folkliga och den komponerade, och kunde för övrigt ryska.

Med sin inriktning och sin språkliga form är boken ett uttryck för folkbildaren Jan Ling, vilket var en framträdande sida hos honom. Inte av en slump är flera essäer prövade som föreläsningar inför Göteborgs Symfonikers vänner, en krets som han åtskilliga gånger talade inför. I jämförelse med de fyra övriga böckerna med europeiskt tema är detta den mest tillgängliga och dessutom mest verkna. I verkbeskrivningarna förenas på ett lyckligt sätt lyssnaren, musikern och forskaren Ling. Faktum är att värderingen kan utsträckas till att gälla boken som helhet.

Gunnar Ternhag, Falun

I valet och kvalet. Grundläggande frågor kring värdering och urval av kulturarv. Christina Fredengren, Ola Wolfhechel Jensen och Åsa Wall (red.). Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2012. 231 s. ISBN 978-91-7209-612-7 (pdf).

Vad ska Riksantikvarieämbetet arbeta med? Det är min grova sammanfattning av vad antologin *I valet och kvalet* handlar om. I nio artiklar diskuteras detta, utgående från föredrag av medarbetare i Riksantikvarieämbetet vid två workshops 2009.

Utgångspunkten för mig är Karin Arvastsons artikel ”Decentralisering och delaktighet i kulturmiljöarbetet” som i huvudsak är en deskriptiv men nyttig beskrivning av Riksantikvarieämbetets senare historia. Ett genomgående tema för Arvastson är decentraliseringen av vilka som ska ha tolkningsföreträdet av kulturarv, och vad som ska betraktas som kulturarv. En viktig tröskel är utredningen ”Agenda kulturarv” 2001-04, vilken betonar delaktigheten i kulturmiljöarbetet för fler medborgare i samhället än de akademiskt utbildade. Parallellt löper idén om kulturmiljöarbete som en alltmer integrerad del av det aktuella och samtida samhällsbygget, bl.a. i form av en förtydligad sektorsforskning. Detta är enligt min uppfattning de två huvudfrågor som artiklarna i *I valet och kvalet* främst kretsar kring.

Vi kan aldrig bevara samhället för framtiden i skala 1:1, ett urval måste göras av vad som ska finnas kvar, i form av miljöer, hus, föremål, berättelser, traditioner

osv.; det urval vi idag vanligen kallar kulturarv. Och då dyker automatiskt vissa huvudfrågor upp, vilka ska ha tolkningsföreträdare av vad som ska bevaras? Samt utifrån vilka kriterier/värden ska vi välja? Jag vill sammanfatta artiklarna med två små modeller kring vilka resonemangen i boken generellt kretsar.

1. Vilka ska ha tolkningsföreträdare av vad som är kulturarv?

Offentliga sektorn (Experter)	↔	Civila samhället (Amatörer)
----------------------------------	---	--------------------------------

2. Vilken är värdegrunden för val/definition av kulturarv?

Egenvärde (Grundforskning)	↔	Instrumentellt värde (Direkt samhällsnytta)
-------------------------------	---	--

Dessa ytterligheter skapar naturligtvis en mängd följdfrågor: Vilka ska definieras som experter och på vilka grunder? Var går gränserna mellan egenvärden och instrumentella värden, och vilka instrumentella värden ser vi som viktigast?

För att starta med den första modellen ”Vilka ska ha tolkningsföreträdare av vad som är kulturarv?”.

Lennart Lundquist börjar med att konstatera i sin artikel ”Kulturarv som policyområde” att en pågående nyliberalism i samhället leder till att tanken på det gemensamma bästa nedtonas till fördel för enskilda aktörers intressen. Effekten blir att när kulturarvsreformer konkurrerar med mäktiga samhällsintressen så får kulturarbetare svårt att hävda sig med hänvisning till det gemensamma bästa. Lundquist menar dock att frågan om expertis inom kulturarvsområdet är svår. En ”konfrontation” mellan kunskapsbärande leder inte till några synteser. Det går inte att ”votera” om kunskap, samtidigt som han konstaterar att det finns expertkunskap som inte har en vetenskaplig grund. Summan blir enligt Lundquist att alla uppfattningar ska granskas efter liknande vetenskapliga kriterier.

Lundquist har skrivit en lång och bitvis mycket teoretisk artikel om kulturarv i allmänhet också, som jag återkommer till. Även om jag uppskattar hans samhällsanalys, väjer han dock lite för dagens praktiska problematik, bl.a. genom att det är svårt att definiera vad som lite svepande sägs vara ”liknande kriterier som gäller för vetenskaplig kunskap”.

Ylva Sjöstrand har skrivit artikeln ”Ism eller tillstånd? Att bemöta kritiken mot ’postmodernismen’ utifrån en

position som expert”. Hon hänvisar bl.a. till påståendet att historieberuk i syfte att legitimera förtryck måste kunna stämpas som felaktigt. Och är det möjligt att säga att något är fel, måste det också vara möjligt att säga att något är rätt. Om man inte kan kvalitetssäkra även historisk kunskap, vem ska då slå vakt om demokrati och mänskliga rättigheter? Sjöstrand diskuterar postmodernismen som ett krav att se det förflyttna ur en mängd olika perspektiv, och att hon som arkeologisk expert avkrävs ett artikulerande till opinionen och till det samhällsklimat i vilket forskningen bedrivs. Jag citerar artikelns slutsats: ”Vi som experter kan legitimera oss med att vi förhåller oss till den multivokalitet som är ett faktum, att vi är medvetna om det flyktiga i vår egen samtid, och därigenom når förståelse om att det går att tänka annorlunda.”

Ylva Sjöstrand lägger sig i sin artikel, trots välformulerade reservationer, relativt långt mot experthållet. Och jag välkomnar någon som vågar stå för ett ”expertperspektiv” den tidigare rätt dominanta postmodernistiska diskurs som prioriterat amatörspekterna.

Ola Wolfhechel Jensen pekar i artikeln ”Kulturarv och värden – expertis och demokrati” bl.a. på 1974 års kulturproposition som ett led i kulturvårdens demokratisering och integrerande i den allmänna samhällsplaneringen, bl.a. genom att kulturvårdsansvaret delades mellan stat, kommun och länsstyrelser. Men han hänvisar också till Sven-Eric Liedman som hävdar att dåtidens tanke att detta skulle gynna en allmän välfärdsideologi idag i högre grad har blivit ett gynnande av näringsliv och en marknadsideologi. En slutsats liknande den Lundquist för fram i sin artikel. Wolfhechel Jensens praktiska slutsats är dock att debatten om experters absoluta tolkningsföreträdare gentemot dem som vill urholka deras tolkningsföreträdare är ett skenproblem, det föreligger egentligen inte någon motsättning. ”Utan intresse från medborgarnas sida har kulturarv ingen mening och utan experternas kunskap saknar det sammanhang!”

Wolfhechel Jensen vill också kompromissa vad gäller tolkningsföreträdare av kulturarv mellan experter och amatörer. Hans slutsatser är sympatiska, men hans goda generella resonemang, liksom Lundquists, berör inte riktigt de konkreta problemen. Det handlar ju till syvende och sist om alldeles praktisk pengafördelning, organisation m.m.; och att någon/några ska fatta de slutliga besluten. Men sådana konkreta resonemang ska kanske inte krävas av artiklar av denna art.

Men en som mycket konkret går in på Riksantikvarieämbetets organisation är Anders Hedman i artikeln ”Att

värdera och välja, en mångfacetterad uppgift. Aspektpolitikens konsekvenser för Riksantikvarieämbetets värderingar och urval”. Hans slutsats är att i hög grad hänvisa till en organisationsmodell som består av:

1. Handläggare som identifierar problem och behöver råd → 2. Mottagarfunktion som hänvisar till befintliga råd eller experter → 3. Utlåtande av sakområdesexperter, eller 4. Initiering av forsknings/utvecklingsprojekt. Både 3 och 4 leder till → 5. Handläggare utformar styrinstrument, gör anvisningar, som återförs till 1.

Jag är inte kapabel att diskutera de praktiska konsekvenserna av en sådan modell, och var Hedman då egentligen hamnar i min modell. Vilken roll får egentligen sakområdesexperterna? Hur hanterar man eldsjälur utanför systemet, både akademiker och andra? Men jag välkomnar någon som också tar ett rejält konkret ansvar i frågan om vilka som ska få bestämma, och hur, vilket Hedman gör.

Christina Fredengren intar också i sin artikel ”Kulturavets värde för en hållbar samhällsutveckling” en kompromissartad hållning: ”... ser jag att en viktig offentlig uppgift är både att se till att åsikter kring kulturavet bryts mot varandra och att de röster som inte automatiskt uppmärksammas, genom en marknad eller annan given aktörsposition, eller att de som marginaliseras genom de vanliga kommunikationskanalerna också får plats.”

En slutsats jag vill dra utifrån artiklarna i boken är att pendeln svängt mot mitten på mitt kontinuum mellan expertis och amatörer som bärare av tolkningsföreträde av vad som är kulturav. Från att länge varit en expertfråga, svängde sedan pendeln i postmodernistisk anda starkt mot amatorsidan. Nu hamnar den som sagt någonstans i mitten, där många försöker finna sätt att förena yterligheterna, och därmed kanske göra ett kontinuum som mitt obehövt.

Det är uppenbart en dominant värdering bland många på Riksantikvarieämbetet att söka en kompromiss mellan experter och amatörer som bärare av tolkningsföreträde av vad som ska definieras som kulturav. Min närmaste kommentar är att ambitionen är vällovlig, men också av teoretisk art. Förr eller senare blir frågorna helt konkreta: vilka hus ska faktiskt sparas, vilka föremål ska samlas in till museer, vilka berättelser ska nedtecknas osv., och motsatt: vilka hus ska vi strunta i, vilka föremål ska få förgås, vilka berättelser ska vi glömma? Då ställs frågan på sin spets – vem ska slutligen få sista ordet? Någon (eller möjligen några) måste ha detta ord. Det leder förstås till nästa fråga, formulerad i den andra av mina modeller ”Vilken är värdegrunden för val/definition av kulturav?”.

Lundquist redovisar i sin artikel ”Kulturav som policyområde” för olika idéer kring forskning kring kulturav. Han gör en modell där han skiljer mellan normativa, empiriska och konstruktiva utgångspunkter för vetenskaplig kunskap om kulturav. Tyvärr finns här ett litet fatalt tryckfel – ordet konstruktiv har i modellen bytts ut mot normativ. Det tar därför en liten stund innan man får ordning på idéerna. Lundquist redogör också för ett förslag på 5 aktörs kategorier som har anspråk på tolkningsföreträde. Generellt betonar han vad han kallar för policyprocessen, som han definierar som ”substansen, till skillnad från processen, i den politiska verksamheten på ett visst sakområde”. Intressanta resonemang, men jag måste erkänna att texten inte är helt lätt för den som är obevandrad i hans forskningsområde med termer som idiografisk, nomotetisk, korrelationsövningar, logisk-rationella uppvisningar m.fl. Det är säkert jag som är obildad här. Lundquist uttrycker i praktiken ett renodlat expertperspektiv, vilket inte är fel i en artikel som denna, men han kunde ändå ha hållit läsaren lite mer i handen. Jag gör trots det bedömningen att han ligger närmare ett ”Instrumentellt värde” på modellen ”Vilken är värdegrunden för val/definition av kulturav?”.

Tobias Harding tar i artikeln ”Vilka är nationen? Om kulturavet, staten, nationen och det civila samhället” upp nationalstatens idé som grund för val av kulturav. Det är en intressant historisk exposé. Harding konstaterar, som alltför börjar göra, att idén om att alla berättelser kan ha lika värde inte är en positiv ståndpunkt. Historierevisionisternas förnekande av Holocaust t.ex. har inte samma sanningsvärde som de berättelser vilka erkänner att brott begåtts. Harding är sedan i sin exposé klart kritisk till att försöka anpassa kultur och kulturav till ett nationellt ramverk. Han menar att ”lyckligtvis” tycks detta inte längre vara möjligt att genomföra, utan att kulturav måste ses ur ett motsatt brett perspektiv, en ”det öppna samhällets dialog”. Denna ska inte begränsas till snäva nationella ramar, vilket tidigare närmast varit regel.

Hardings resonemang leder enligt min uppfattning till slutsatsen att värdegrunden för kulturav kan/bör vara en blandning av egenvärden och instrumentella värden. Jag tycker hans anti-nationella perspektiv är sympatiskt. I sin praktiska förlängning handlar det då bl.a. om hur den framtida kulturavpolitiken ska organiseras. Ska det ske på nationell eller internationell nivå? Som ordförande i Svenska ICOM (UNESCO-organet International Council of Museums) ser jag gärna att en debatt tas upp inte bara om det nationella innehållet i kulturavpolitiken,

utan även om ökad internationell organisation av kulturarvspolitiken, bl.a. för att motverka starka nationella intressen. Exempelvis att Riksantikvarieämbetet ännu mer ökar ett internationellt engagemang och samarbete vad gäller kulturmiljö- och kulturarvsfrågor.

Qaisar Mahmood utgår också i sin artikel ”Kulturarv, vems kulturarv?” från ett nationellt perspektiv, men med delvis andra utgångspunkter än Harding. Mahmood betonar att alla som bor i nationen delar en gemensam identitet: ”Vad vi i Sverige (och de andra europeiska länderna) behöver är framväxten av en ny version av svenskhet. En ny nationell identitet som inte bygger på föreställningar om gemensam genupsättning, blod eller historia. Den nya svenskheten bör istället bygga på en gemensam dröm om en bättre framtid. Den nya nationella identiteten behöver hämta sin näring från de livsideal och livsstilar som utövas i det samtida samhället av dess medborgare.” Mahmood exemplifierar med att ta med berättelser som handlar om den tidiga migrationen. Han menar bl.a. att detta skulle kunna skapa en ny ”vi-känsla”.

Masoud Kamali är i sin artikel ”Exkluderingar, globala utmaningar och kultursektorns ansvar” kanske provokativ. Han menar bl.a. att i det svenska utbildningssystemet pågår något som liknar ett korståg mot personer med invandrabakgrund genom att framställa dem som kulturellt avvikande. En systematisk reproduktion av ”kulturella skillnader” mellan ”oss” och ”dem”. Hans slutsats är att ”Institutioner, som t ex museer i allmänhet och nationalmuseum i synnerhet som har skapats för att bevara den ’exklusiva svenskheten’, måste kritiskt granska sin verksamhet och visa på människans icke-nationalistiska och globala historia ... Kulturell pluralism och demokratisering innebär att öppna upp den exklusiva vi-cirkeln...”.

Jag finner denna ambition mycket vällovlig. Kamali vill också i likhet med Mahmood ta en klar ställning för medvetna instrumentella värden i handhavandet av kulturarv. Det är positivt att några verkligen är beredda att peka ut reella instrumentella värden för val av kulturarv. I mina anteckningar inför denna recension har jag skrivit VVV = Våga Visa Värde.

En reservation är dock att jag som museiman ibland tycker det kan framstå som om vi är blinda och döva för t.ex. ”vi och dom”-problematiken. Men många av oss inom museivärlden har ambitionen att belysa även det, och att motverka nationalism. Vi lyckas inte alltid, men ett kritiskt sinne finns hos många. Denna bok är ett bra exempel på detta. Men det handlar då inte bara

om ambitionen att granska verksamheten, utan hur vi faktiskt ska gå vidare och t.ex. kunna locka publik med nya perspektiv. Det är lätt att säga tulipanaros.

Ett ifrågasättande perspektiv återkommer i nästan alla artiklar. Ola Wolfhechel Jensen konstaterar t.ex. att det ligger en utmaning i att definiera, förstå och argumentera mot totalitära och antidemokratiska definitioner av kulturarvsbegreppet. Christina Fredengren betonar bl.a. det antidiskriminerande arbetet, och att man inte måste utgå från att identitetsvärdet är det grundläggande värdet för val av kulturarv. Hon förespråkar bl.a. ”Berättelsemodellen”, där man lägger stor vikt vid berättelser/historier kring platser och kulturarv.

Sammanfattningsvis kan sägas att nästan alla delar ambitionen att se kulturarv och kulturmiljövård som en del i ett demokratiskt och mångkulturellt projekt – att motverka ett ”vi och dom”-perspektiv. Men – konkretiseringsnivån är i artiklarna relativt låg, så att man enligt min uppfattning ändå närmar sig en sorts grundforskning kring kulturarv, vilket i sig inte är fel. Det krävs förmodligen kunskaper om kulturarv utifrån ett egenvärde för att kunna använda dem mer instrumentellt.

Som jag konstaterat förut finns redan ambitionen hos många inom museer och kulturminnesvård att ställa upp på ett demokratiskt och mångkulturellt perspektiv, men vi behöver mer forskning för att bredda våra kunskaper om hur olika kulturarv kan tolkas utifrån nya perspektiv. Men för en alldeles konkret institution som Riksantikvarieämbetet, med resursfördelningar och organisationsfrågor på dagordningen, återstår nog fortfarande att ytterligare gå från teori till praktik. Det är som sagt lätt att säga tulipanaros – men hur göra? Kanske grundvalen för nya workshops och en ny skrift? Eller är en sådan redan på väg?

Stefan Bohman, Stockholm

Stig Holmstedt: *Ett halvsekel i Stockholms-
trafiken. Politik, planering och utbyggnader.*
Monografier utgivna av Stockholms stad
231. Stockholmia förlag, Stockholm 2012.
424 s., ill. ISBN 978-91-7031-253-3.

Bokens författare är mångårig trafikplanerare i Stockholms stad. Till sin hjälp har han haft en referensgrupp av erfarna trafikplanerare. Boken behandlar trafikplaneringen i Stockholmsregionen i ett historiskt perspektiv från 1950-talet fram till i dag.

I kapitlet Uppmarsch 1952–1965 redovisas först den